

De penis bedekt (deel I)

De menselijke geslachtsorganen en de manier waarop ze bedekt worden (*cache-sexe*) zijn nog steeds controversiële onderwerpen. Hoewel de taboes rond naaktheid en seksualiteit in de tweede helft van de twintigste eeuw grotendeels verdwenen zijn, blijft de *cache-sexe* nog steeds raadselachtige aspecten behouden. De bedekking van de penis heeft bovendien een aantal merkwaardige etnische objecten opgeleverd.

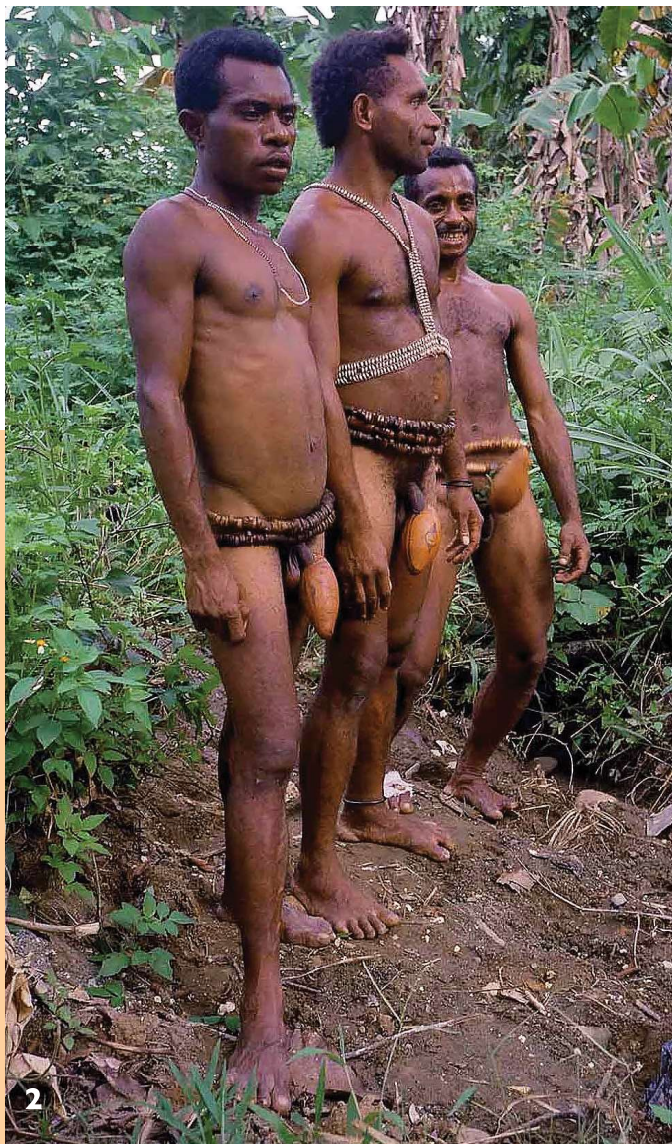
De penisbedekkingen uit Oceanië met name Nieuw-Guinea zijn het meest bekend. In het eerste deel van dit artikel worden deze besproken. In het volgende nummer komen penisbedekkingen uit andere delen van de wereld aan bod.

Er kunnen verschillende redenen zijn om de penis te bedekken: bescherming, versiering, om de mannelijke kracht te accentueren of gewoonweg om de penis aan het zicht van anderen te onttrekken. Afhankelijk van de functie kan de vorm en het materiaal van de penisbedekking variëren, evenals de manier en het tijdstip waarop de bedekking gebruikt wordt.

Wijdverbreid

Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat de praktijk van het aanbrengen van een penisbedekking al bestond in oude culturen, zoals in het prehistorische Nabije Oosten, Minoïsch Kreta, archaisch Griekenland en Romeins Italië. Tot de twintigste eeuw werd een of andere vorm van penisbedekking gebruikt door talrijke kleinschalige gemeenschappen over de hele wereld, waaronder Afrika, de eilanden in de Stille Oceaan, Zuid-Amerika en Borneo. Geïsoleerde voorbeelden zijn gedocumenteerd in Japan, bij de Inuit en de autochtone bevolking van Noord-Amerika. Als gevolg van soms zeer agressieve koloniale campagnes werd het dragen van dit soort attributen in de meeste landen verboden en het illegale gebruik ervan zwaar bestraft. De meeste vormen van penisbedekking werden vernietigd, hoewel

1. Man met de bek van een neushoornvogel als penisbedekking, Sepik-gebied,

foto archief Ulrich Kortmann (ca. 1950?).

2. Waris-mannen met peniskalebas en varkensbotgordel,

foto Todd Barlin (1978).

3. Houten ampallangs, Dayak, Borneo, Maleisië,

vroege 20e eeuw, privé coll.

een beperkt aantal exemplaren toch bewaard werd en zich nu wereldwijd in musea en privécollecties bevindt. Traditionele penisbedekkingen worden nog steeds gebruikt bij enkele geïsoleerde etnische groepen, in het bijzonder in Nieuw-Guinea, maar zijn meestal verworden tot een hilarisch onderdeel van toeristische optredens.

Cache-sexe

Penisbedekkingen worden afhankelijk van de cultuur en het geografisch gebied gemaakt van een verscheidenheid aan materialen, waaronder kalebassen, bladeren, gras, raffia, bamboe, geweven netwerk, vlechtwerk, schelpen, ivoor, hoorn, metaal, leer, boombast of zelfs katoendoek.

Ook de bevestiging aan het lichaam varieert heel sterk en is mede afhankelijk van het type van de gebruikte cache-sexe. Soms wordt de bedekking aan de voorhuid of aan de eikel vastgemaakt, maar meestal wordt een touwtje gebruikt om de bedekking aan het lichaam te fixeren.

De peniskoker of penisschede, ook *phallocrypt* genoemd, is wellicht de best bekende vorm van penisbedekking. Het is een vorm van cache-sexe die over de eikel en de schacht van de penis aangebracht wordt en de balzak onbedekt laat.

Naast een bedekking die de hele penis omvat, zijn er voorbeelden van kleinere types cache-sexe, die alleen de eikel bedekken of zelfs kleine dopjes die op de voorhuid aangebracht worden.

Een peniskoker wordt soms onder een bepaalde hoek omhoog gehouden om de elegantie te verhogen. De lengte van een koker kan variëren van enkele centimeters tot zelfs meer dan een meter en de bedekking van de penis zelf kan deel uitmaken van een ensemble dat een groter deel van het lichaam bedekt.

Functies van de peniskoker

Een peniskoker kan de eigenaar uiteraard beschermen tegen de omgeving, vooral tegen insecten en ongedierte wanneer hij op de grond zit. Toch is fysieke bescherming niet de primaire

reden voor het dragen van een dergelijke bedekking, want een aantal van de peniskokers is open aan het uiteinde en het scrotum is niet bedekt. Bovendien dragen niet alle mannen, zelfs binnen een bepaalde regio, deze vorm van bedekking. Het dragen van een penisbedekking kan echter wel een vorm van bescherming zijn tegen de boze geesten die via de lichaamsopeningen, zoals de plasbuis, het lichaam

kunnen binnendringen. Verder wordt gesuggereerd dat de peniskoker ook beschouwd kan worden als een dreigement of een blijk van mannelijke dominantie. Vanuit deze symbolische functie kan het zijn dat het dragen van deze vorm van cache-sexe evolueerde naar een vorm van lichaamsdecoratie die zijn rol had bij ceremoniële gelegenheden, maar ook gewoon een onderdeel werd van de dagelijkse outfit. Bij de Papoea's van Nieuw-Guinea, die nog steeds de traditionele peniskoker dragen, wordt deze ook gebruikt om een tondel of wat tabak droog te houden.

Bij sommige etnische groepen zoals de Dayak in Borneo en de bewoners van het zuiden van Patagonië had de penisbedekking ook een genotverhogende functie. Penisbedekkingen als seksspeeltjes waren in de hogere sociale klasse in Japan algemeen verbreid.

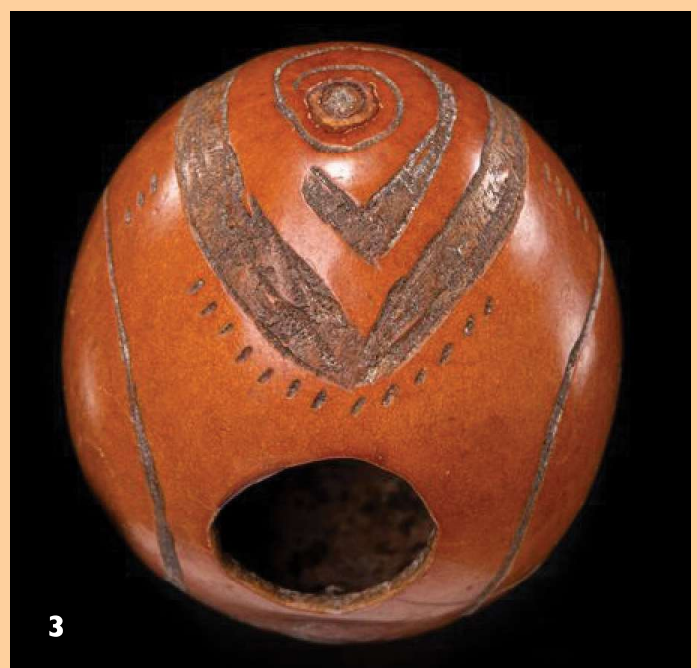
Geen schaamte

In de begindagen van de westerse exploratie van de gebieden waar de peniskoker vrij algemeen was, zag men in deze bescherming ook een vorm van preutsheid. Dat idee is echter verlaten, aangezien schaamtegevoel bij veel natuervolkeren niet bestond. Schaamte is een concept dat vanuit de westerse hegemonie op deze mensen geprojecteerd werd, maar niet intrinsiek aanwezig was omwille van het naakt vertonen van de 'schaamstreek'. Bij talrijke etnische groepen was het dragen van een soort penisbedekking wel een vorm van 'gepaste' kledij, niet zozeer ingegeven door gevoelens van schaamte, maar omwille van tradities en gewoontes die al generaties lang bestonden. De penisbedekking was dan ook een vorm van communicatie en een manier van sociale interactie, op dezelfde wijze als mannen in de zestiende eeuw hun genitaal bedekten of eerder versierden met een schaambuidel (*codpiece*) om te beantwoorden aan het ideaal van de goed geklede Europese man.

Bovendien is het duidelijk dat een peniskoker dan wel de penis gedeeltelijk aan het oog van anderen onttrok, maar anderzijds ook de aandacht vestigde op dat onderdeel van het lichaam, zeker wanneer de drager verder naakt was.

Sociale status

De leeftijd waarop een man een penisbedekking begon te dragen, verschilde van samenleving tot samenleving. In sommige culturen kreeg de jongen zijn eerste peniskoker tijdens een soms complex ritueel, nadat hij zijn eerste zaadlozing bewezen had. In andere culturen maakte het dragen van een

Schaamte is een concept dat vanuit de westerse hegemonie op natuurvolken geprojecteerd is

1. Karel V met een hond, schilderij (1533) door Titiaan (1490-1576). Karel V draagt naar de laatste mode een schaambuidel of *codpiece*. Museo del Prado, Madrid, Spanje.
2. Penisbedekkers, Sepik-gebied, Nieuw-Guinea, midden 20e eeuw, privé coll.
3. Ronde peniskalebass met pyrogravure, Nieuw-Guinea, midden 20e eeuw, privé coll.
4. Langwerpige peniskalebassen, waarvan sommige met pyrogravure, Nieuw-Guinea, midden 20e eeuw, privé coll.

2

4

peniskoker deel uit van het proces van progressief volwassen worden. Gedurende het hele leven konden veranderingen aan de peniskoker samengaan met een gewijzigde status binnen het tribale verband. De penisbedekking evolueerde mee met de ontwikkeling van puber tot oudere man, van leerling tot krijger, van vrijgezel tot echtgenoot.

Variaties

Verscheidene gemeenschappen die leefden aan de oevers van de Sepik-rivier (Papoea-Nieuw-Guinea), maakten onderscheid tussen peniskokers (*pedas*) die gedragen werden in het dagelijks leven, of kokers die uitsluitend gedragen werden tijdens de talrijke rituele bijeenkomsten. In sommige dorpen werd een penisbedekking uitsluitend gedragen door jonge mannen, terwijl bij andere, soms naburige dorpen dit een exclusief voorrecht was voor oudere mannen. Vaak was de morfologie van de penisbedekking verschillend van het ene dorp tot het andere, zodat het individu aan de hand van het model van zijn peniskoker geïdentificeerd kon worden als lid van de ene of de andere gemeenschap. De Britse sociaal antropoloog Alfred Gell (1945-1997) heeft de verschillende aspecten van het gebruik van de verschillende vormen van penisbedekking in detail gedocumenteerd, voornamelijk in de talrijke etnische groepen die leven in het westelijke deel van de Sepik-vallei (Papoea-Nieuw-Guinea). Hij beschrijft bijvoorbeeld dat in het noorden eivormige kalebassen gebruikt werden als penisbedekking, maar in het zuiden uitsluitend langwerpige. Een grote verscheidenheid aan penisbedekkingen die gebruikt zijn door de vele etnische groepen die langs de Sepik-rivier wonen, is bewaard gebleven. Vaak wordt een vezelbasis gecombineerd met andere materialen, zoals een uitgehold stuk hout, een kleine kalebas, dierentanden of een vogelbek, maar ook com-

De koteka is een phallocrypt die bestaat uit een langwerpige kalebas

plexe vormen van vlechtwerk dienden als peniskoker.

Persoonlijke expressie

Hoewel binnen een bepaalde cultureel verbonden gemeenschap een standaard-model van penisbedekking gebruikelijk was, bleef de individuele man toch de mogelijkheid houden om hierin enige variatie aan te brengen en er een vorm van persoonlijke expressie van te maken. Ook het niet dragen van een penisbedekking kon een belangrijk signaal zijn. In sommige gemeenschappen betekende het bijvoorbeeld dat de man overspelig was. Dit zou impliceren dat een dergelijke cache-sexe ook als een vorm van seksuele bescherming functioneerde. Het niet dragen van een penisbedekking werd binnen gemeenschappen waar dit wel gebruikelijk was, meestal echter in verband gebracht met iets negatiefs, zoals rouw, verlies van verstandelijke vermogens of als een vorm van sociale isolatie. De penisbedekking was dus een unieke vorm van materiële cultuur die in verband stond met het fysieke, sociale en esthetische leven van mensen.

Tiktok

Niet alleen de vorm van de penisbedekking varieerde enorm, maar deze cache-sexe was soms ook een belangrijk onderdeel van merkwaardige rituelen. Op de Admiraliteitseilanden, gelegen ten noorden van Nieuw-Guinea in de Stille Oceaan, was het gesynchroniseerde zwaaien van de bedekte penissen van twee mannen die tegenover elkaar stonden het absolute hoogtepunt van een ceremoniële dans. Bij het ritmisch bewegen raakten hun penisbedekkingen, bestaande uit ovulaschelpen, elkaar en het klikkend geluid ondersteunde het ritme van de dans. De schelpen werden versierd met ingekraste ontwerpen, die soms een fregatvogel voorstellen.

1. Gegraveerde Cypraea-schelpen gebruikt als penisbedekking, Admiraliteitseilanden, ca. 1900.

Museum der Kulturen, Basel, Zwitserland.

2. Cache-sexe, geweven plantvezels en natuurlijke pigmenten, Ambrym (Vanuatu), midden 20e eeuw, privé coll.

3. Peniskalebass en gordel met kralen van varkensbot, Waris, PNG, ca. 1978, privé coll.

Geluid was ook een belangrijk element in het gebruik van de zogenoemde 'tiktok'-penisbedekking door de mannen van het Waris-district aan de noordkust van West-Papoea. Zij bedekten hun eikel met een kalebas in combinatie met een of meer heupgordels gemaakt van stukken varkensbot. Door de penis omhoog te bewegen, raakte de kalebas de gordel en maakte een 'tiktok'-geluid, vandaar de naam van de bedekking. Dit was een manier van communiceren, maar volgens het ooggetuigenverslag van Todd Barlin, een Australische onderzoeker die het gebied bezocht in de jaren 1970, zorgde de tiktok ook voor veel gelach tussen de mannen onderling.

Penisbedekking in Oceanië

Bij het grote publiek heeft de peniskoker zijn faam te danken aan de wijdverbreide foto's van mannen uit Nieuw-Guinea die trots poseren met soms indrukwekkende peniskokers.

Het grote eiland Nieuw-Guinea herbergt vele culturen en er wonen meer dan zevenhonderd verschillende etnische groepen. De omliggende eilanden worden bewoond door nog veel meer grotere en kleinere bevolkingsgroepen, elk met hun eigen tradities, gebruiken en kleding, waaronder allerlei vormen van penisbedekking. In de meeste gebieden van Oceanië is de westerse kleding nu de norm, maar sommige individuen tooien zich nog steeds met de traditionele kleding van hun regio en hun specifieke groep. Bij de Dani, Yali of Tiom, die wonen in de centrale hooglanden van het westelijk deel van Nieuw-Guinea, is de peniskoker, zeker in meer afgelegen gebieden, nog steeds de belangrijkste vorm van lichaamsbedekking voor de mannen. Het gebruik van een genitale bedekking heeft wellicht een traditie van meerdere eeuwen en een aantal penisbedekkers uit de achttiende en de negentiende eeuw is bewaard gebleven dankzij ontdekkingsreizigers, missionarissen en koloniale, die exemplaren verzameld en bewaard hebben.

De koteka

Ook in Oceanië kunnen meerdere soorten penisbedekkingen onderscheiden worden. De bekendste is waarschijnlijk de *koteka* ('penisschede' in het Bahasa Indonesia) of *horim* (kalebas). De koteka is een phallocrypt die bestaat uit een langwerpige kalebas en is vrij prominent aanwezig in het westelijke (Indonesische) deel van Nieuw-Guinea. Ondanks hetzelfde basismodel, kan de koteka verschillen in grootte, de gebruikte materialen, de manier waarop de koteka gefixeerd wordt en hoe de bedekking ge-

Vanaf de kolonisatie van Nieuw-Guinea was er weerstand tegen het gebruik van de koteka

construeerd is. De ‘klassieke’ koteka voor dagelijks niet-ritueel gebruik heeft een effen oppervlak, zonder enige versiering en wordt op zijn plaats gehouden met een touwtje dat verbonden is met een steunstuk dat zich onderaan de rug bevindt.

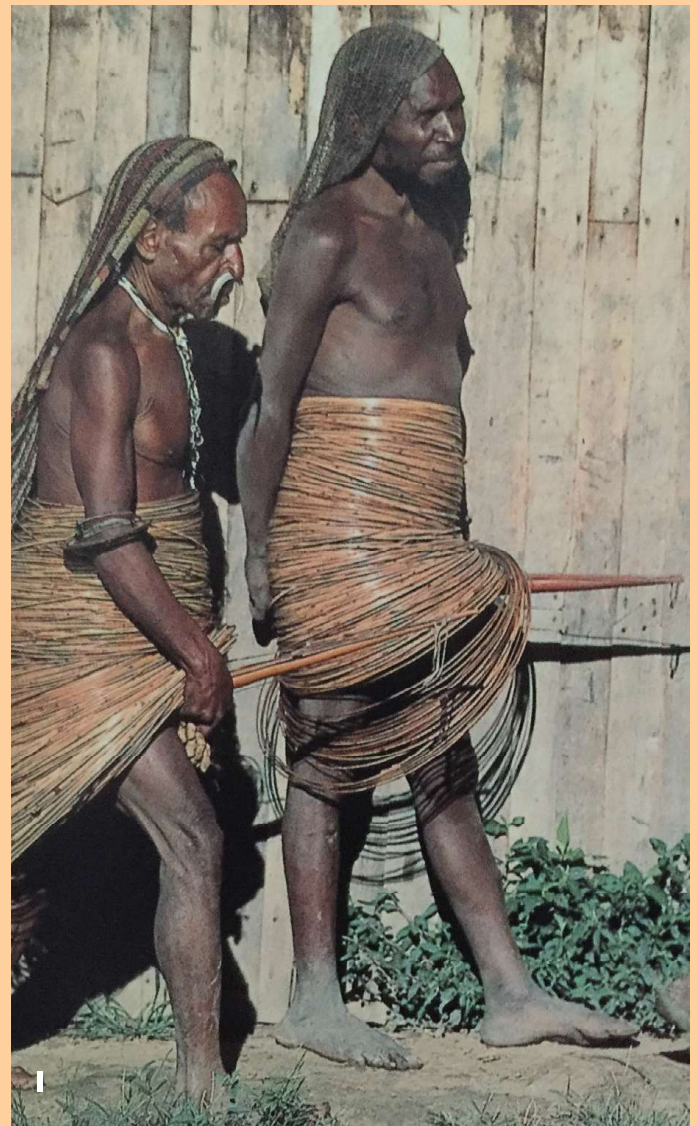
Op veel plaatsen worden kalebassen speciaal gekweekt met als enig doel er koteka's van te maken. Deze kalebassen zijn de vruchtdozen van de *Lagenaria siceraria*, een eenjarige klimplant uit de komkomerfamilie. De vruchten hebben tijdens de groei een zachte buitenkant en kunnen gemakkelijk in de gewenste vorm gebracht worden. Na het drogen is de schil hard en vormt een perfecte en duurzame bescherming voor de penis.

Jonge kinderen

Het dragen van de koteka start op verschillende leeftijden en een jongen kan ermee beginnen wanneer hij tussen de drie en vijftien jaar is. Ook de ceremonie die gehouden wordt wanneer een jongen voor het eerst een koteka mag dragen en het model van peniskoker varieert per gemeenschap. Jonge kinderen beginnen vaak met een eenvoudig niet versierd model en de koteka wordt aangepast naargelang ze opgang maken binnen de hiërarchie van de gemeenschap. Theorieën dat de grootte van de koteka verband zou houden met de status van de drager, zijn onjuist gebleken. De grootte is inderdaad eerder functioneel: kortere koteka's zijn gemakkelijker voor het werk, terwijl een langere, meer versierde koteka geschikter is voor een festival of specifieke ceremonie.

Verzet tegen de koteka

Vanaf het begin van de kolonisatie van het eiland Nieuw-Guinea was er veel verzet tegen het gebruik van de koteka en het volledig verbannen ervan werd gezien als een politieke uitdaging van de eerste orde. In het Indonesische deel van Nieuw-Guinea (Irian Jaya) werd in 1971 Operasi Koteka gelanceerd, wat vertaald kan worden als Actie weg met de koteka. Dit initiatief van de Indonesische regering had inderdaad de bedoeling het gebruik van de koteka uit te roeien in de Baliem-vallei en rondom de Wisselmeren in het centrale deel van het binnenland van Irian Jaya. Etnische groepen, zoals de Dani en de Ekari, waren het belangrijkste doelwit en de campagne had tot doel de inheemse bevolking ertoe

3

1. Yali-mannen met peniskoker en rotan gordel, westelijk Nieuw-Guinea (Irian Jaya), Indonesië, foto Todd Barlin (1974).
2. Peniskoker en rotan gordel, Yali, westelijk Nieuw-Guinea, Indonesië, privé coll.
3. Peniskoker, krokodillentand en kaurie-schelpen op een rotan basis, Midden-Sepik-gebied, PNG, 19e eeuw, privé coll.

over te halen hun koteka te vervangen door modernere, westerse kleding. De Indonesische regering was van mening dat westerse kleding een essentieel onderdeel was van een goed opgeleide, moderne samenleving en verwierp daarom, daarin gesteund door de religieuze instanties, het gebruik van de koteka.

‘Fatsoenlijke’ kledij

Operasi Koteka was overigens onderdeel van de minder bekende Operasi Busana (Actie kledij dragen), die de bedoeling had iedereen aan ‘fatsoenlijke’ kledij te helpen. Operasi Koteka was geen succes en riep extreem verzet op, zozeer zelfs dat sommige dorpen naar andere meer afgelegen gebieden verhuisden om aan de controle van de Indonesische overheid te ontsnappen. Wat Operasi Koteka wel deed, was de status van de koteka verhogen en er een symbool van lokale identiteit van maken. De invloed van de westerse kleding kon echter niet tegengehouden worden en droeg bij tot een afname van het gebruik van de koteka. Tegenwoordig is het toerisme één van de voornaamste redenen om de traditie van de koteka in sommige gebieden in stand te houden.

De traditie van het bedekken van de penis bestond niet alleen in Nieuw-Guinea. In het volgende nummer zullen de eigenaardigheden in andere delen van de wereld besproken worden.

urolmaas@hotmail.com

Philip Van Kerrebroeck is emeritus hoogleraar Urologie (Universiteit Maastricht), maar heeft interesse in de geschiedenis van de urologie en de culturele antropologie. Hij is bestuurslid van de vereniging Tribale Kunst en Cultuur en publiceerde recent het boek *Bedekt. Een antropologische geschiedenis van de cache-sexe*.